

ПРОСТОРОВИЙ МЕДАЛЬНИЙ ОБ’ЄКТ РЕФЕРЕНЦІЇ ТА ЙОГО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Проаналізовано вживання прийменників французької мови на позначення переміщення на медальній частині шляху. Встановлено, що у французькій мові прийменники виражають як безпосередньо переміщення на медальній частині шляху, так і геометричні конфігурації медального об’єкта референції, як-от: довголінійність, колоподібність тощо. Окремі прийменники, виражаючи перетин медального об’єкта референції, концептуалізують рух об’єкта локалізації як перетин з метою уникнення переешкоди, створеної об’єктом референції.

Ключові слова: прийменники, медальна частина шляху, переміщення, геометрична конфігурація.

Аналіз мовних особливостей вираження концепту простору є темою, яку активно розробляють сучасні лінгвісти. Основні дослідницькі програми когнітивної лінгвістики пересікаються саме в галузі вивчення специфіки концептуалізації просторових відношень, руху або переміщення (К. Ванделуаз, Р. Джекендофф, П. Кадіо, О. С. Кубрякова, Л. Телмі, О. С. Яковлева та інші). Значна увага мовознавців до вивчення мовних аспектів концептуалізації просторових відношень свідчить про **актуальність** пропонованої розвідки.

Основне протиставлення, на яке спираються дослідження мовної репрезентації простору, це – розмежування статичних та динамічних проявів локативних відношень. Вираження статичної локалізації, на думку багатьох дослідників, відбувається за безпосередньої участі класу прийменників. Більш дискусійним виявляється динамічний аспект вербалізації просторових відношень. Такі складові динамічної локалізації, як рух, переміщення, шлях, траєкторія руху, традиційно досліджують у зв’язку з дієслівною семантикою, фактично залишаючи поза увагою семантику прийменників. Проте, як свідчать результати, на жаль, незначної кількості праць, присвячених семантиці динамічних прийменників у французькій мові, роль цих мовних одиниць дискредитовано (Д. Стосіком, С. Н. Квон-Пак, К. Ванделуаз, П. Кадіо, Ф. Леба, І. - М. Віссеті, Д. Леман, Ж.-М. Фортіс, С. Жіро та Ж. Аптекман). Окремі прийменники французької мови, виражаючи переміщення, актуалізують референції функціонально-прагматичного порядку, співвідносні з позамовними знаннями та уявленнями людини про рух і переміщення. Отже, **мета** нашої розвідки – уточнити внесок французьких прийменників у вираженні динаміки просторового переміщення, фокусуючи увагу на функціонально-прагматичному аспекті їхнього

значення. **Об’єкт** дослідження становить вираження руху або переміщення на медальній частині шляху. **Предметом** дослідження виступають прийменники на позначення руху або переміщення на медальній частині шляху (*par, à travers, autour de, le long de, par dessus de, par dessous de*), мовні, а також позамовні аспекти значення, які актуалізуються у відповідних мовних структурах.

Медальна частина шляху є тим *місцем*, що знаходиться між пунктом відправлення та пунктом прибуття, через яке об’єкт локалізації повинен пройти, рухаючись від вихідного пункту руху до кінцевого. Для позначення просторових сутностей, що дозволяють локалізацію фігури під час медальної фази переміщення, замість нечітко визначеного терміна *місце*, Д. Стосік використовує поняття *медального об’єкта референції* (*site médian*) [7, с. 73]. Медальний об’єкт референції має специфічні властивості, серед яких – фіксоване розташування відносно земного плану референції та функціональне призначення служити *транзитним простором*. Особливості транзитних просторів розглянуті в працях Д. Стосіка [8], С. Н. Квон-Пак [4], М. Матьє-Кола [6]. Ці дослідники пропонують таку класифікацію транзитних просторів:

1. *Місця (lieux)*, тобто просторові сутності, які характеризуються стабільністю відносно земного плану референції (*vallée, pré*), або географічні місця, позначені власними назвами (*Paris*).

2. *Комунікаційні шляхи*, до яких, на думку М. Матьє-Кола, слід віднести „всі типи шляхів, доріг та вулиць, залізничних та навігаційних шляхів, а також коридори та галереї” [6, с. 78]. Комунікаційні шляхи мають стабільну позицію відносно земного плану референції, специфічну форму та функцію зв’язку сутностей, які перебувають у динамічному локативному відношенні.

3. *Частини простору (portions d’espace)*, тобто нематеріальні сутності, які для існування повинні мати зв’язок із матеріальними сутностями. Частини простору здебільшого представлені категорією тимчасових (*trou*) або функціональних *транзитних сутностей*. Категорія функціональних транзитних сутностей численніша й охоплює певні отвори, які: 1) полегшують переміщення з вихідного до кінцевого пункту руху, що найчастіше відповідає поділу на внутрішню і зовнішню частину оселі (*fenêtre, porte*); 2) частини тіла, які слугують транзитом для повітря, їжі, рідини, тобто мають важливе функціональне навантаження для людини (*bouche, né*).

4. *Предмети (objets)* – сутності з нефіксованою

позицією, які самі можуть переміщатись (*voiture*).

5. *Змішані сутності* (*entités mixtes*) – будинки та будівлі. Причому „такі змішані сутності, як частини будівель, кімнати тощо, використовують як точкоподібні орієнтири, що дають змогу іденти-

фікувати маршрут об'єкта локалізації” [7, с. 83].

Динамічну локативну ситуацію, під час якої об'єкт локалізації перетинає медіальний об'єкт референції, що виступає транзитним простором, можна зобразити на такому рисунку:

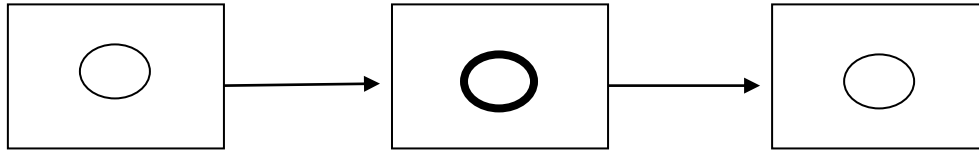

Рис. 1. Ситуація медіальної фази динамічного локативного відношення

На вищенаведеному рисунку зображено рух об'єкта локалізації від початкового пункту (необведене коло) до кінцевого пункту в просторі (необведене коло) через певне місце (обведене коло), яке знаходиться між ними. Початок та кінцевий пункт переміщення не відомі концептуалізанту. Актуалізовано лише медіальну фазу переміщення, яка співвідноситься з медіальним об'єктом

референції, що виступає транзитним простором.

Засобами вербалізації описаної динамічної локативної ситуації у французькій мові виступає прийменник *par* [3, с. 199; 5, с. 364; 7, с. 70], сполучається з усіма зазначеними типами медіальних об'єктів референції. Можливі комбінації прийменника *par* з медіальними об'єктами референції узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Комбінація прийменника *par* з різними типами медіальних об'єктів референції

Медіальний об'єкт референції	Приклади
Місця	<i>Le revoilà courant par la forêt...</i> [Int.]; <i>...de la Corée à l'Irlande du Nord en passant par le Proche-Orient</i> [17]
Комунікаційний шлях	<i>Nous avons traversé la ville par ses grandes rues</i> [11, с. 71]; <i>Ce serait plus court par le boulevard Saint-Germain</i> [21, с. 100]; <i>Ils sont antrés par un souterrain</i> [20, с. 192]
Частини простору	<i>Mary ouvre la porte à gauche par laquelle entrent M. et Mme Martin</i> [16, с. 23]; <i>On y pénètre, rue de Clichy, par une grille, et, rue d'Amsterda, par une porte cochère</i> [14, с. 7]; <i>Par les fenêtres ouvertes, la musique de Sacré du printemps accompagne un hélicoptère qui signe le tableau du ciel</i> [10, с. 17]; <i>Puis j'expirai lentement par la bouche</i> [12, с. 2]
Предмети	<i>L'alimentation en eau du réservoir des toilettes se fait par un tuyau qui traverse tout l'appartement dans un couloir</i> [Int.]
Змішані сутності	<i>...je passe par la librairie</i> [20, с. 173]

У наведених прикладах прийменник *par* вказує на перетин медіального об'єкта референції, тобто позначає мінімальну інформацію медіальної фази переміщення. Вказуючи на перетин медіального об'єкта референції, цей прийменник не уточнює можливу локалізацію медіальної фази руху, яка може відбуватися всередині, на поверхні, під поверхнею медіального об'єкта референції.

Проте на основі прийменника *par* утворюються деякі складні прийменники, які конкретизують локалізацію медіальної частини шляху залежно від просторової зони, в якій відбувається рух, виражаючи в такий спосіб *траєкторію медіальної фази переміщення*. Результатом комбінації *par* з іншими прийменниками або прислівниками у французькій мові виступають складені одиниці *par-dessus*, *par-dessous*, які завдяки своїй семантиці вказують на локалізацію медіальної частини шляху в певних просторових зонах.

Очевидно, що права комбінаторна парадигма прийменника *par* досить слабка. Саме цим зумовлене нечітке вираження семантики траєкторій медіальної частини шляху. Це частково компенсується за рахунок прийменників *à travers* та *le long de* або деяких статичних прийменників, зокрема *dans*, *sur*, *sous*, *près de*, *entre*, *parmi*, *au-dessus de*, *au-dessous de*, *devant*, *derrière*, які, в поєднанні з дієсловами медіальної видової полярності виражають динамічне значення перетину медіального об'єкта референції, що співвідноситься з певною просторовою зоною.

Розподіл прийменників на позначення медіальної частини шляху у французькій мові подано в табл. 2, де наведено тільки сильні форми вираження напрямкової інформації (суплетивні, маркування, проекція) без урахування статичних прийменників, які передають це значення у поєднанні з дієсловами медіальної видової полярності

Локалізація медіальної частини шляху в системі прийменників французької мови

Уточнення локалізації медіальної частини шляху залежно від просторової зони (ПЗ)	Прийменники
Вираження мінімальної інформації про переміщення на медіальній частині шляху	<i>Par</i>
Локалізація медіальної частини шляху у внутрішній ПЗ	<i>A travers</i>
Локалізація медіальної частини шляху у верхній вертикальній ПЗ	<i>Par-dessus</i>
Локалізація медіальної частини шляху у нижній вертикальній ПЗ	<i>Par-dessous</i>
Локалізація медіальної частини шляху в боковій ПЗ	<i>Autour de, le long de</i>

Значення деяких прийменників, наведених у табл. 2, зокрема *à travers*, *le long de*, *autour de*, не зводиться лише до комбінації напрямку з просторовою зоною. Ці прийменники також вказують на деякі характеристики об'єкта референції – на його форму, орієнтацію, довжину осі тощо. Ю. Шварц, досліджуючи типологію напрямкових прийменників, використовує термін *геометричні прийменники*. Він зазначає, що такий тип прийменників висвітлює глобальні геометричні конфігурації, які встановлюються між шляхом та об'єктом референції [9, с. 83–84].

Прийменники *à travers*, *le long de*, *autour de*, вказуючи на медіальну фазу переміщення, уточнюють геометричну конфігурацію шляху, тобто селекціонують певні типи шляхів. Просторові значення цих прийменників співвідносяться з поняттям „селективний шлях”, яке активується у просторових ситуаціях, коли об'єкт референції через свої властивості змушує об'єкт локалізації рухатися в певних напрямках під час свого переміщення [7, с. 115–116].

Прийменник *à travers* позначає переміщення всередині, тобто у внутрішній частині об'єкта референції (порівняймо: *trajectoire dans l'intérieur* (В. Флажель), *parcours interne au site* (Д. Стосік). Навіть у випадках, коли ці прийменники виражають перетин простору з одного кінця в інший, цей перетин відбувається у внутрішній частині об'єкта референції. Наприклад: *Mon rat passe sa nuit à jeter ses copeaux à travers les barreaux et à faire tomber son eau, pourquoi?* [Int.].

Переміщення об'єкта локалізації в середині об'єкта референції у більшості випадків співвідноситься із поняттям „блукаючого шляху”. Наприклад: *...Mathieu la suivit dans cette nuit dont la claret s'intensifiait à mesure qu'ils grimpaient à travers le bois* [13, с. 105]. У прикладі з французької мови об'єкт локалізації при переміщенні змушений стежити за випадковим розташуванням дерев та оминати їх.

Схематично поняття „блукаючого шляху” можна зобразити на такому рисунку:

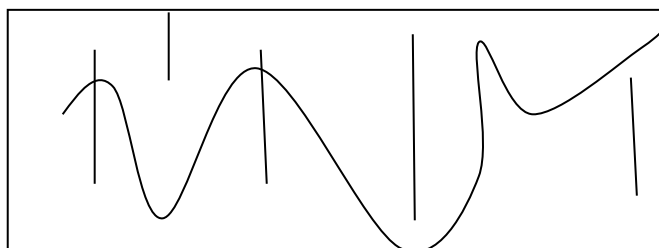

Рис. 2. Схематизація поняття „блукаючий шлях”

Прийменник *le long de* селекціонує довголінійні шляхи (*longiligne*), тобто об'єкт локалізації переміщується вздовж об'єкта референції, що

концептуалізується як сутність, довжина якої перевищує ширину. Довголінійний шлях подано на рисунку нижче:

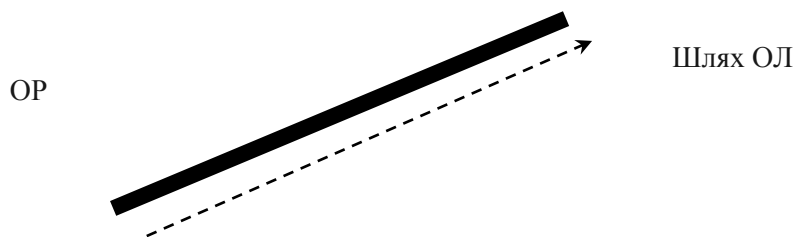

Рис. 3. Схематизація поняття „довголінійний шлях”

Довжина об'єкта референції необ'єктивна – це довжина, яку собі уявляє мовець, тобто вона перш за все концептуальна, а не референційна [3, с. 146]. Наприклад: *Je te conseille d'aller flâner le long de la*

Spree dans le quartier de Kreuzberg... [18, с. 68].

Поняття циркумферентності, тобто колоподібної траєкторії властиве семантиці прийменника *autour de*, зображено на рисунку так:

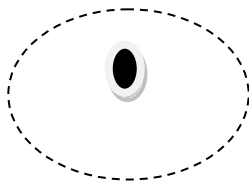

Рис. 4. Схематизація поняття „колоподібний шлях“

І в цьому випадку колоподібність траєкторії концептуальна, а не референційна. Наприклад: *Je fis le cheval, sans entrain, et caracolai autour de la maison* [22, с. 79].

Отже, до класу геометричних прийменників у французькій мові належать прийменники *à travers, le long de, autour de*. Вони уточнюють геометричну конфігурацію шляху залежно від характеристик об'єкта референції. Їхнім узагальненим просторовим значенням є вказівка на *медіальний селективний шлях*, який залежно від характеристик об'єкта референції уточнюється як блукаючий, довголінійний або колоподібний.

Вираження траєкторії медіальної частини шляху за допомогою складних прийменників, утворених на основі *par*, має певні особливості. По-перше, *par* завжди сполучаються з так званими проєктивними прийменниками, а прийменникові одини-

ці, утворені внаслідок цієї комбінації, уточнюють локалізацію медіальної частини шляху в одній з проєктивних просторових зон: верхня вертикальна (*par-dessus*), нижня вертикальна (*par-dessous*). По-друге, об'єкт референції у синтагмах з відповідними прийменниками виступає перешкодою для руху об'єкта локалізації. Відповідно рух об'єкта локалізації передбачатиме *перетин як уникнення перешкоди, створеної об'єктом референції* [1; 7]. Перешкода, створена об'єктом референції, локалізується навколо його осьової структури. У французькій мові подолання цієї перешкоди відбувається за вертикальною віссю: вживання прийменника *par-dessus* передбачає уникнення перешкоди, створеної об'єктом референції через його верхню частину, а *par-dessous* – через нижню. Схематично цю ситуацію можна зобразити так:

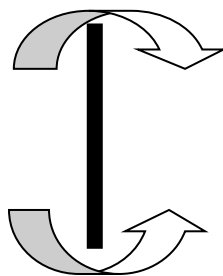

Рис. 5. Уникнення перешкоди, створеної об'єктом референції через його верхню та нижню частини

Наприклад: *Quand tu vas commencer à mesurer le fond de la mer, fait bien attention de ne pas te pencher, et de ne pas tomber par-dessus bord...* [19, с. 70]; *...on sent sur les jambes un air froid qui se glisse par-dessous les portes...* [14, с. 90].

Таким чином, проаналізувавши вживання динамічних прийменників *par, à travers, le long de, autour de, par dessus de, par dessous de* у французькій мові ми дійшли таких висновків:

1. Прийменник *par* виражає узагальнене значення переміщення на медіальній частині шляху, не уточнюючи у жодний спосіб конфігурацію медіального об'єкта референції.

2. Прийменники *à travers, le long de, autour de*

містять вказівку на медіальне переміщення одночасно уточнюючи геометричну конфігурацію шляху залежно від характеристик об'єкта референції. Їхнім узагальненим просторовим значенням є вказівка на *медіальний селективний шлях*, який залежно від характеристик об'єкта референції уточнюється як блукаючий, довголінійний або колоподібний.

3. Концептуалізація медіальної частини шляху як уникнення перешкоди, створеної об'єктом референції, властива прийменникам *par dessus de, par dessous de*, які вказують на перетин його верхньої або нижньої частин.

Отже, прийменники беруть безпосередню участь

у вираженні динамічної семантики. Вказуючи на рух об'єкта локалізації на певному шляху, ці мовні одиниці фіксують сегменти шляху (у нашому дослідженні це медіальний сегмент), а також актуалізують значення, пов'язані з людськими знаннями про об'єктивні особливості переміщення у просторі, як-от геометричні конфігурації шляху, або ж існування перешкод під час руху.

Література

1. Тер-Авакян Г. А. Значение и употребление предлогов во французском языке / Г. А. Тер-Авакян. – М.: Высш. шк., 1983. – 235 с.
2. Flageul V. Description sémantico-cognitive des prépositions spatiales du français: Thèse de doctorat / Valéry Flageul. – Paris: Université de Paris – Sorbonne, 1997. – 296 p.
3. Dendale P. *Le long de*. Un parcours sémantique / Patrick Dendale, Caroline David // Travaux linguistiques du CerLiCO. – 2003. – № 16. – P. 145–152.
4. Kwon-Pak S. N. Les prépositions, révélateurs de polysémie nominale. *A terre vs par terre* / Song-Nim Kwon-Pak // Sémiotiques. – 1997. – № 13. – P. 31–40.
5. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / [réd. P. Robert, A. Rey]. – Paris, 1968. – 1970 p.
6. Mathieu-Colas M. Illustration d'une classe d'objets: les voies de communication / M. Mathieu-Colas // Langages. – 1998. – № 131. – P. 77–90.
7. Stosic D. „Par” et „A travers” dans l'expression des relations spatiales: comparaison entre le français et le serbo-croate: Thèse présentée ... en vue de l'obtention du titre de docteur de l'Université de Toulouse-le-Mirail: Sciences du langage / Dejan Stosic. – Université de Toulouse-le-Mirail, 2002. – 290 p.
8. Stosic D. The preposition *par* and *à travers* and the

categorization of spatial entities in French / Dejan Stosic // *The Categorization of Spatial Entities in Language and Cognition*. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007. – P. 71–90.

9. Zwartz J. Aspects of a typology of direction / Joost Zwartz // *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspects*. – Amsterdam: John Benjamins, 2008. – P. 79–106.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Boissier D. *La passion selon Golt* / Denis Boissier. – P.: Editions Phébus, 1989. – 140 p.
2. Camus A. *L'étranger* / Albert Camus. – Paris: Gallimard, 1942. – 185 p.
3. Chédid A. *L'artiste et les autres nouvelles* / A. Chédid. – P.: Librio, 1999. – 94 p.
4. Clavel B. *La saison des loups* / Bernard Clavel. – M.: Editions du Progrès, 1978. – 286 p.
5. Cocteau J. *Les enfants terribles* / Jean Cocteau. – Paris: Edition Bernard Grasset, 1925. – 177 p.
6. Duhamel G. *Le Notaire du Havre* / Georges Duhamel. – Paris: Mercure de France, 1933. – 314 p.
7. Ionesco E. *La cantatrice chauve. La leçon* / E. Ionesco. – Paris: Gallimard, 1954. – 150 p.
8. *Le monde*. Collection hebdomadaire. – 05.03.2005. – № 2939. – 12 p.
9. Modiano P. *Quartier perdu* / Patrick Modiano. – Paris: Gallimard, 1984. – 105 p.
10. Pagnol M. *Fanny* / Marcel Pagnol. – P.: Fasquelle, 1946. – 251 p.
11. Pennac D. *Au bonheur des ogres* / Daniel Pennac. – Paris: Gallimard, 1985. – 287 p.
12. Sagan F. *Les merveilleux nuages* / F. Sagan. – P.: Julliard, 1961. – 189 p.
13. Sartre J.-P. *Les mots* / Jean-Paul Sartre. – P.: Gallimard, 1964. – 212 p.

Проанализировано употребления предлогов французского языка для обозначения перемещения на медиальной части пути. Установлено, что во французском языке предлоги выражают как непосредственно перемещение на медиальной части пути, так и геометрические конфигурации медиального объекта референции, такие как: длина, окружность т.п. Отдельные предлоги, выражая пересечение медиального объекта референции, концептуализируют движение объекта локализации как перемещение во избежание препятствия, созданного объектом референции.

Ключевые слова: предлоги, медиальная часть пути, перемещение, геометрическая конфигурация.

The article investigates French path prepositions as means for route descriptions. We found out that French path prepositions can enrich route instructions by introducing shape and geometric configuration of the medial landmark. Some prepositions, pointing out movement throughout the medial references object convey additional conceptualization of obstacles created by the reference object.

Key words: prepositions, route description, movement, geometric configuration.